A fogyatékossággal élő személyekről szóló kommunikáció alapelvei

A fogyatékossággal élő emberekről szóló kommunikáció során fontos, hogy tiszteletteljesen, pontosan és befogadó módon fogalmazzunk. Az alábbi alapelvek segítenek ebben.

1. Helyes megnevezések használata

- A „fogyatékos” vagy „fogyatékossággal élő” kifejezéseket csak jelzőként használjuk, például: „fogyatékossággal élő személy”. Ne mondjuk önállóan: „fogyatékosok”.
- Ajánlott a „fogyatékossággal élő ember/személy/gyermek/felnőtt” kifejezés.

2. Kerüljük a negatív kifejezéseket

- Ne használjunk olyan szavakat, amelyek a fogyatékosságot negatív színben tüntetik fel, például: „fogyatékossággal küzdő”, „szenvedő”, „rászoruló”.

3. A fogyatékosság nem betegség

- A fogyatékosság egy állapot, nem betegség. Ezért ne használjuk a „beteg” szót a fogyatékosság szinonimájaként.

4. Helyes ellentétpárok

- Az „ép ember” vagy „nem fogyatékossággal élő ember” a helyes ellentétpár, nem az „egészséges ember”.

5. Megváltozott munkaképesség

- A „megváltozott munkaképességű személy” és a „fogyatékossággal élő személy” nem ugyanaz, ne használjuk őket felcserélhetően.

6. Egyetemes tervezés

- A környezetet, épületeket és szolgáltatásokat úgy kell kialakítani, hogy azok mindenki számára hozzáférhetőek legyenek.

7. „Semmit rólunk nélkülünk” elv

- Fontos, hogy a fogyatékossággal élő embereket minden őket érintő döntésbe bevonjuk, már a tervezés kezdetétől.

Összefoglalva

A fogyatékossággal élő emberekről mindig tisztelettel, pontosan és befogadóan beszéljünk. Kerüljük a negatív vagy pontatlan kifejezéseket, és törekedjünk arra, hogy minden kommunikáció támogassa a befogadást és az egyenlő esélyeket.

Helyes és kerülendő kifejezések

A fogyatékossággal élő emberekről szóló kommunikációban kiemelten fontos a tiszteletteljes, pontos és korszerű kifejezések használata. Kerüljük a sértő, elavult vagy negatív jelentésű szavakat, és válasszuk a helyes megnevezéseket. Mindig törekedjünk arra, hogy az érintett embereket emberközpontúan, méltóságteljesen nevezzük meg.

Az alábbi táblázat segít eligazodni ebben.

Helyes kifejezések	Kerülendő kifejezések
fogyatékos ember, fogyatékos személy, fogyatékossággal élő ember/személy	fogyatékkal élő, fogyatékossággal küzdő, csökkent képességű, fogyatékos, stb.
hallássérült ember, siket ember, nagyothalló ember	süket, süketnéma, siketnéma, hallászcsökkent, stb.
halló személy, ép hallású személy	egészséges hallású
látássérült ember, vak ember, gyengénlátó, aliglátó	világtalan, nemlátó, fehérbotos, vaksi, stb.
siketvak ember	süket és vak, siket és vak, süketvak, stb.
látó	egészséges látású
kerekesszékkel közlekedő/kerekesszéket használó személy	tolószékes
mozgáskorlátozott ember	béna, rokkant, stb.
értelmi fogyatékos ember, intellektuálisan akadályozott ember	szellemi fogyatékos, elmebeteg, gyengeelméjű, debil, stb.
beszédfogyatékos ember/személy/gyermek, afáziával élő, dadogó, hadaró, orrhangzós, ajakhasadékos/szájpadhasadékos	néma, beszédzavaros, dadogós, afáziában szenvedő, hadarós, farkastorok, nyúlajak, nyúlszáj, gégeműtött, stb.
ép ember	egészséges ember (fogyatékos ellenpárjaként)
mentálisan sérült ember, mentális problémával élő	elmebeteg, bolond, hülye, idióta, stb.
autista személy, autista felnőtt/gyermek	autisztikus
halmozottan sérült/fogyatékos ember	többszörös fogyatékosság
fogyatékosságügy(i)	fogyatékosügy(i)
jelnyelv	jelbeszéd, mutogatás
jelelés, jelelni	mutogatás, mutogatni
jelnyelvi tolmács	jeltolmács
fehérbot	vakbot
vakvezetőkutya	vezetőkutya
Braille-írás, pontírás	Braille-nyelv
kerekesszék	tolókocsi, tolószék, rokkantkocsi
afázia (aphasia)	-
írás-, olvasás-, számolás akadályozottság	-
diszlexia, diszkalkulia	-
pszichoszociális fogyatékosság	mentálhigiéniás fogyatékosság
autizmus, autizmus spektrumzavar	autisztikus
halmozott sérülés/fogyatékosság	többszörös fogyatékosság
hallókészülék	nagyothalló készülék
indukciós hurok	-

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítés olyan intézkedések és környezet kialakítását jelenti, amelyek lehetővé teszik, hogy a fogyatékossággal élő személyek másokkal azonos alapon, önállóan és teljes körűen részt vehessenek az élet minden területén. Célja, hogy megkönnyítse a közlekedést, a tájékozódást, az információhoz és kommunikációhoz való hozzáférést, valamint minden olyan tevékenység elvégzését, amelyben a fogyatékossággal élő emberek akadályoztatva lehetnek.
Az akadálymentesítés a következő területekre terjed ki:

- **Fizikai akadálymentesítés:** az épített környezet (épületek, utak, bel- és kültéri létesítmények, például iskolák, lakóházak, egészségügyi intézmények, munkahelyek) hozzáférhetővé tétele.
- **Infokommunikációs akadálymentesítés:** az információkhoz és kommunikációhoz, beleértve az információs és kommunikációs technológiákat, rendszereket és elektronikus szolgáltatásokat, valamint segélyhívó szolgáltatásokat való hozzáférés biztosítása.
- **Értelmezést, önálló tevékenységet segítő akadálymentesítés:** a tevékenységek, folyamatok megértését és minél önállóbb megvalósítását segítő információs, kommunikációs és vizuális támogatások, valamint az ingercsökkentett környezet biztosítása.

Az akadálymentesítés magában foglalja a hozzáférési akadályok és korlátok beazonosítását és felszámolását mind városi, mind vidéki területeken, továbbá a nyilvánosan hozzáférhető vagy rendelkezésre álló lehetőségekhez és szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés megteremtését.
Az utólagos akadálymentesítés – amikor egy már meglévő rendszerben (például épület, szoftver, honlap) történik – általában többletköltséggel és kompromisszumokkal jár, ezért kiemelten fontos a tervezéskor az akadálymentesség szempontjainak érvényesítése.

Gyakorlati kiegészítés:

Mindig győződjünk meg arról, hogy a helyszínek valóban akadálymentesítettek-e. Ellenőrizzük például, hogy a rámpák nem túl meredekek, biztosított-e a jelnyelvi tolmács jelenléte, az épület és a helyszín ténylegesen hozzáférhető-e, rendelkezésre áll-e akadálymentes mellékhelyiség, valamint hogy a munkatársak megfelelő tájékoztatást kaptak-e az akadálymentesség szempontjairól. Csak így biztosítható, hogy minden érintett személy számára valóban egyenlő esélyű hozzáférést teremtsünk.

Egyetemes tervezés

Az egyetemes tervezés azt jelenti, hogy a termékeket, környezetet, programokat és szolgáltatásokat már a tervezés folyamatában úgy alakítjuk ki, hogy azok minden ember számára a lehető legnagyobb mértékben hozzáférhetőek és használhatóak legyenek, adaptálás vagy speciális tervezés szükségessége nélkül. Ez a szemlélet azt is jelenti, hogy nem utólagos átalakításokkal, hanem már az alapoktól figyelembe vesszük a fogyatékossággal élő vagy más okból akadályozott személyek speciális igényeit.

Az egyetemes tervezés alkalmazható épületek, honlapok, szoftverek, programok vagy események megtervezése során is. Az így kialakított környezet vagy szolgáltatás biztosítja az egyenlő esélyű hozzáférést mindenki számára. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az egyetemes tervezés nem teszi automatikusan szükségtelenné a speciális segédeszközök vagy támogató technológiák (például kerekesszék, pontírás, hallókészülék, jelnyelv stb.) használatát, de ezek alkalmazásával a környezet vagy szolgáltatás akadályok nélkül elérhetővé válik a fogyatékossággal élő felhasználók számára is.

Ésszerű alkalmazkodás

Az ésszerű alkalmazkodás azokat az elengedhetetlen és megfelelő módosításokat és változtatásokat jelenti, amelyek a fogyatékossággal élő személy egyéni szükségleteihez igazítják a környezetet, anélkül, hogy aránytalan vagy indokolatlan terhet jelentenének. Az ésszerű alkalmazkodás célja, hogy biztosítsa a fogyatékossággal élő személyek alapvető emberi jogainak és szabadságainak egyenlő mértékű élvezetét és gyakorlását mindenki számára.

Hozzáállás

A fogyatékossággal élő személyek független, önrendelkező emberek, akikkel éppúgy kell bánnunk, mint bárki mással. Fontos, hogy ne hozzunk helyettük döntéseket, hanem működjünk együtt velük, és minden esetben kérdezzük meg, hogy szükségük van-e segítségre, mielőtt felajánlanánk azt. A tiszteletteljes, partneri hozzáállás elősegíti az egyenlő esélyű részvételt és a kölcsönös megértést.

Kommunikáció

Mindig közvetlenül kommunikáljunk a fogyatékossággal élő személyekkel: hozzájuk szóljunk, tőlük kérdezzünk, az ő véleményükre legyünk kíváncsiak – ne a tolmács, segítő vagy kísérő válaszára. Fontos, hogy kommunikációnk legyen tiszteletteljes, indulatmentes és következetes. Szükség esetén ismételjük meg nyugodtan és türelmesen a mondanivalónkat, ha az elsőre nem volt egyértelmű.

Rendezvények, programok akadálymentessége

Mindig győződjünk meg arról, hogy a rendezvények és programok helyszínei valóban akadálymentesítettek. Ellenőrizzük különösen az alábbiakat:

- A rámpák nem túl meredekek, biztonságosan használhatók.
- Biztosított-e jelnyelvi tolmács a program során.
- Az épület és a helyszín mindenki számára hozzáférhető.
- Rendelkezésre áll akadálymentes mellékhelyiség.
- A munkatársak megfelelő tájékoztatást kaptak az akadálymentesség szempontjairól.

Csak ezek teljesülése esetén biztosítható, hogy minden résztvevő számára egyenlő esélyű a hozzáférés és a részvétel.

Egyes fogyatékossági csoportokkal kapcsolatos legfontosabb tudnivalók

Vak és látássérült emberek

- A látássérült emberek csoportja sokféle, ide tartoznak a vak, aliglátó és gyengénlátó személyek is.
- Segítségnyújtás előtt mindig kérdezzük meg, szükségük van-e rá, és ha igen, milyen formában.
- A „látó vezető technika” alkalmazása javasolt kíséréskor: a látássérült személy a segítő könyökét vagy felkarját fogja, egy fél lépéssel mögötte halad.
- Vakvezető kutyás személyt mindig a kutyával ellentétes oldalról közelítsünk meg, a kutyát ne zavarjuk munka közben.
- A Braille-írást csak kevesen használják, ezért mindig kérdezzük meg, szükség van-e rá.
- Gyengénlátók számára nagyobb méretű, jól olvasható, talp nélküli betűtípusú írásos anyagok ajánlottak.
- Az okostelefon és a képernyőolvasó szoftverek kiemelten fontos segédeszközök.
- Honlapok, szoftverek akadálymentessége nem „vakbarát” vagy „gyengénlátó” változattól, hanem a szabványos fejlesztéstől függ (MSZ.301549).

Hallássérült, siket és siketvak emberek

- A „hallássérült” kifejezést mindig főnévvel együtt használjuk (pl. hallássérült személy).
- Kommunikáció támogatására jelnyelvi tolmács, írásos információ, szájról olvasás biztosítása szükséges.
- KONTAKT Tolmácsszolgálat: videó-tolmácsolási lehetőség, amely jelnyelvi tolmácsot biztosít.
- Indukciós hurok vagy WaveCAST rendszerek használata javasolt nagyobb rendezvényeken a hallókészüléket használók számára.
- Siketvak személyek támogatása speciális módszereket igényel, a kommunikáció és segítségnyújtás csak a kettős sérülés figyelembevételével szervezhető.

Értelmi fogyatékos emberek

- Több típusa van, eltérő pszichés sajátosságokkal és életviteli jellemzőkkel.
- A köznevelésben különböző elnevezések használatosak rájuk vonatkozóan (pl. TANAK, ÉRTAK).
- A „fogyatékos” kifejezést a környezet inkább kerüli, helyette körülírásokat vagy más megnevezéseket alkalmaznak.

Autista emberek

- Számukra fontosak a vizuális információk, az egyértelmű, strukturált környezet, az infokommunikációs akadálymentesítés és az ingermentes (zaj-, fény-, szag- és érintésmentes) környezet.
- A társas kapcsolatokban rövid, világos fogalmazás, elegendő idő szükséges a megértésre és válaszra.
- A kísérővel való szoros együttműködés, a speciális kérések komolyan vétele elengedhetetlen.

Beszédfogyatékos emberek

- A beszédfogyatékosság tartós, akár élethosszig fennálló állapot lehet, amely a beszéd, írás, olvasás, megértés képességét érinti.
- Fontos, hogy elegendő időt és türelmet biztosítsunk a kommunikációhoz.
- A diagnózis és a támogatás logopédiai szakképzettséget igényel.

Mozgáskorlátozott emberek

- A „mozgáskorlátozott” vagy „kerekesszékkel közlekedő” kifejezéseket mindig főnévvel együtt használjuk (pl. mozgáskorlátozott személy).
- A kategorizálás kerülendő, a személyre szabott megközelítés a megfelelő.

Általános nyelvhasználati és akadálymentesítési ajánlások

- Minden fogyatékossági csoport esetében a megfelelő főnév használata (személy, ember) elengedhetetlen.
- Segítségnyújtás előtt mindig kérdezzünk rá az érintett igényeire.
- A kommunikációt és a tájékoztatást az adott fogyatékossági csoport igényeihez kell igazítani.
- Az akadálymentesítés nem csak fizikai, hanem infokommunikációs és szemléletbeli szempontokat is jelent.

A fenti ajánlások a Belügyminisztérium Fogyatékosságügyi Államtitkársága, valamint az Országos Fogyatékosságügyi Tanács (OFT) együttműködésével készültek.

A forrás megjelölése mellett szabadon felhasználható.

Lezárva: 2025. június 3-án.